

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเอกสารการสัมมนาทางวิชาการ
ระดับชาติระหว่างปีพุทธศักราช 2520-2530

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการ
วิจัยตามลำดับขั้น ดังนี้

1. การคัดเลือกเอกสาร
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การคัดเลือกเอกสาร

ผู้วิจัยได้ตั้งเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร ดังต่อไปนี้

1. เป็นเอกสารที่ได้จากการสัมมนา ซึ่งจัดโดยหน่วยงานที่มีบทบาทต่อการจัดการ
ศึกษาของชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาประเทศ หรือเป็นแหล่งรวมของ
นักวิชาการทางการศึกษา ซึ่งมีการเชิญนักวิชาการและผู้สนใจสภาพและปัญหาการศึกษา
จากภาครัฐและเอกชนมาเข้าร่วมสัมมนา ในช่วงปี พ.ศ. 2520-พ.ศ. 2530

2. เป็นเอกสารที่มีเนื้อหาเน้นการศึกษาในภาพรวม ไม่เน้นการศึกษาระดับใด
ระดับหนึ่ง หรือหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด

3. ภายในเล่มมีเนื้อหาสาระสามารถนำมาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาลัทธิโคลัทธิหนึ่งตามองค์ประกอบที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

ขั้นตอนในการคัดเลือกเอกสาร มีสามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาชื่อเรื่อง หน่วยงานที่จัดการสัมมนา โครงการและเนื้อหาภายในเอกสารอย่างคร่าว ๆ ได้เอกสารตามเกณฑ์ข้อที่หนึ่ง จำนวน 72 เรื่อง
2. นำเอกสารที่ได้คัดเลือกไว้ในขั้นตอนที่หนึ่งทั้ง 72 เรื่อง มาอ่านเนื้อหาภายในเอกสารอย่างละเอียด ได้เอกสารตามเกณฑ์ข้อที่สอง จำนวน 28 เรื่อง
3. นำเอกสารที่ได้คัดเลือกไว้ในขั้นตอนที่สองทั้ง 28 เรื่อง มาอ่านเนื้อหาอีกครั้ง ได้เอกสารตามเกณฑ์ข้อที่สาม จำนวน 14 เรื่อง มีดังต่อไปนี้

การศึกษา เพื่อชีวิต

สภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (2525-2529)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการวางแผนพัฒนาการศึกษา

จรรยาครู

บทบาทของครูต่อการพัฒนาชนบท

การกำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6

(2530-2534)

ผลกระทบการศึกษาต่อการประกอบอาชีพของ เกษตรกร

ครูศึกษากับอนาคตของประเทศไทย

ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์

ผลกระทบของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีต่อการจัดการศึกษา เพื่อ

การพึ่งตนเอง

ทิศทางการศึกษาคศครูไทย

Q.C. กับการศึกษา

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของไทย

บทวนการศึกษาไทย

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- รูปแบบการวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาจำแนกตามองค์ประกอบทางการศึกษา
- ตารางวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาจำแนกตามองค์ประกอบทางการศึกษา

เครื่องมือทั้ง 2 ลักษณะนี้ อยู่ในภาคผนวกท้ายเล่ม

การสร้างตารางวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ใช้ตำราของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบพิจารณาสร้างเครื่องมือ พร้อมทั้งสรุปเป็นสาระแต่ละองค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายการศึกษา หลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน และวิธีการจัดการเรียนการสอน แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแก้ไข เพื่อให้ได้เครื่องมือการวิเคราะห์ที่มาครฐานยิ่งขึ้น ปรัชญาการศึกษาที่นำมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ประกอบด้วย สสารนิยม (Essentialism) นิรันดรนิยม (Perennialism) พัฒนาการนิยม (Progressivism) ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) อัจฉิภาวนิยม (Existentialism) และปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา (Buddhism)

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองจากเอกสารทั้ง 14 เรื่อง โดยการอ่านเนื้อหาสาระภายในเอกสารอย่างละเอียด พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลไว้ในแบบการวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาในแต่ละองค์ประกอบ เพื่อทำการวิเคราะห์ตีความตามเกณฑ์ขององค์ประกอบทางการศึกษาแต่ละลัทธิในตารางวิเคราะห์แนวคิด หากเนื้อหาสาระใดไม่กล่าวถึงองค์ประกอบใด ๆ ทั้ง 5 องค์ประกอบอย่างชัดเจน และไม่สามารถพิจารณาตรวจสอบได้ ผู้วิจัยไม่นำเนื้อหาสาระนั้นมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

เกณฑ์ในการวิเคราะห์ที่เอกสาร มีดังนี้

1. การสำรวจความถี่ของแต่ละองค์ประกอบทางการศึกษา ผู้วิจัยจะให้คะแนนความถี่รวมและร้อยละ
2. การวิเคราะห์แนวคิด ผู้วิจัยจะตีความจากเนื้อหาสาระในแต่ละองค์ประกอบ และให้คะแนนความถี่ 1 คะแนน คือ 1 ลัทธิปรัชญาการศึกษาที่เนื้อหาสาระนั้นกล่าวถึง
3. ในกรณีที่เนื้อหาสาระในแต่ละองค์ประกอบสอดคล้องกับลัทธิปรัชญาการศึกษา มากกว่า 1 ลัทธิ ผู้วิจัยจะสรุปในรายละเอียดว่ามีน้ำหนักไปทางลัทธิปรัชญาการศึกษาใด โดยใช้เกณฑ์จากจำนวนค่าหลักหรือจำนวนข้อความมาตัดสิน
4. สำหรับเนื้อหาสาระที่คลุมเครือยากต่อการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะพิจารณาตรวจสอบจากค่าหลักและภาพรวมขององค์ประกอบด้านอื่น ๆ ที่กล่าวถึง แล้ววิเคราะห์ว่ามีแนวโน้มไปทางลัทธิปรัชญาการศึกษาใด
5. การตัดสินแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเนื้อหาสาระในเอกสารนั้น จะตัดสินจากฐานนิยม (Mode) ขององค์ประกอบ

เพื่อให้การวิเคราะห์ของผู้วิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ทำการวิเคราะห์เอกสารเรื่องเดียวกัน 1 เรื่อง แล้วหาค่าความเที่ยง (Reliability) ด้วยสูตรของฮอลสไต (Holsti)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาสาระในเอกสารการสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ ระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 เสนอองค์ประกอบด้านจุดมุ่งหมายการศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.40 รองลงมา คือ ด้านผู้สอน ร้อยละ 23.27 ด้านวิธีการจัดการเรียน การสอนร้อยละ 17.96 ด้านหลักสูตรร้อยละ 15.51 และด้านผู้เรียนร้อยละ 2.86 ตามลำดับ

2. ผลการวิจัยพบว่าระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 เนื้อหาสาระในเอกสาร การสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ มีแนวคิดโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสน์สูงสุด รองลงมาคือ พัฒนาการนิยม ปฏิรูปนิยม อัคติกาวนิยม นิรันดรนิยมและสารัตถนิยม ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้พบว่า เนื้อหาสาระที่ปรากฏในเอกสารการสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ ระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 มีแนวโน้มไปทางลัทธิปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสน์ สูงสุด อาจอธิบายได้ดังนี้

เนื่องจากสังคมไทยนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและ คนไทยส่วนใหญ่ก็ยึดมั่นในพระพุทธรศาสนาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อ ชีวิตจิตใจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยมากมายหลายแง่หลายมุม¹ โดยเฉพาะด้านการ ศึกษาวัดทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกของชุมชน² ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตใจ ความคิดสติปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใสและสามารถดำรงชีวิตได้ อย่างมีความสุข³ จนเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นของสังคมไทยและซึมซาบอยู่ในจิตใจของคนไทย ส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี หากนับแต่เราได้จัดการศึกษาตามแนวคิดของตะวันตก ตลอดจนมาถึง ในช่วงปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 ได้มีเหตุการณ์หลายอย่างที่ทำให้เราต้องคิดทบทวนการจัด การศึกษาของไทยที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันว่าเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของสังคมไทย หรือไม่ เหตุการณ์ที่น่าจะหยิบยกมาเป็นประเด็นพิจารณา อาทิ การประท้วงค่าง ๆ มีขึ้นเสมอ เป็นรายการประจำสัปดาห์ ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนทั้งด้านความประพฤติและยกพวก

¹ เอกวิทย์ ฌ ถलग, "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาของเราเอง," เอกสาร ในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย เสนอที่ห้องประชุม หอสมุดแห่งชาติ ทำวาสูกรี กรุงเทพมหานคร 24-26 สิงหาคม 2513 (อัดสำเนา)

² พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 118.

³ เอกวิทย์ ฌ ถलग, "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาของเราเอง," เอกสาร ในการประชุมทางวิชาการ เรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย.

ทะเลาะวิวาททำร้ายกัน เป็นรายการประจำเดือน และมีความปั่นป่วนยุ่งเหยิงละเมียดกฎหมาย เป็นรายการประจำปี⁴ โดยเฉพาะ เด็กและเยาวชนจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบต่อประเทศในอนาคต หากเยาวชนจำนวนมากมีพฤติกรรมที่แสดงออกในลักษณะเป็นการทำลายระเบียบวินัย ไม่รู้จักคิดใคร่ครวญ ไม่รู้จักแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาและเหตุผล ตลอดจนมีจริยธรรมอ่อนยาน เสียแล้ว อนาคตของประเทศชาติจะเป็นอย่างไร ซึ่งเราได้สัมผัส ได้ฟัง ได้รู้เห็นการกระทำอันไม่คั่งงามอยู่เสมอ เช่น นักเรียนเดินขบวนประท้วงครูสาเหตุเพราะครูแตกแยกกันเองแล้ว ไข่เด็กเป็นเครื่องมือขั้วไล่อีกฝ่ายหนึ่ง⁵ นักเรียนขับไล่ผู้อำนวยการและนักศึกษาไม่ยอมเข้าห้องเรียนคามปกติ มีการประชุมประท้วงขอสูบบุหรี่และไว้มายาว⁶ เด็กนักเรียนและเยาวชนคิดยาเสพคิดเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นคนเขื่อง่าย ขาดการพิจารณาใคร่ครวญที่มีเหตุมีผลจึงถูกมอมเมาด้วยยาเสพคิดให้โทษ ส่วนใหญ่เริ่มจากการคิดเล้าและนุหรี และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี⁷ สำหรับแนวโน้มการประกอบอาชญากรรมของเยาวชนในปัจจุบันก็สูงขึ้นอย่างน่าวิตก เช่น การจูดคร่ำข่มขืน⁸ ปล้นทรัพย์ทำร้ายเจ้าทรัพย์⁹ มีการก้าวร้าวและฆ่ากันตาย¹⁰ เป็นต้น

⁴วิชญ์ เวทวิจารณ์, "อะไร ๆ ก็ประท้วง...อะไร ๆ ก็ยิง...อะไรก็เผา," สยามรัฐ (25 มกราคม 2518) : 2.

⁵ศิริ ลีริโยธิน, "เผยเหตุนักเรียนเดินขบวน," ประชาธิปไตย (1 กรกฎาคม 2519) : 1.

⁶หนังสือพิมพ์เคลนิวัสส์, "นักเรียน-นักศึกษาสไตรค์ขับผู้อำนวยการ," เคลนิวัสส์ (13 มิถุนายน 2522) : 12.

⁷จรรุญ วงศ์สายัณห์, "ปัญหาเสพคิดในนักเรียน," สยามรัฐ (18 เมษายน 2520) : 1.

⁸หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, "อนาคตของชาติ," ไทยรัฐ (1 กรกฎาคม 2522) : 1.

⁹หนังสือพิมพ์มติชน, "นักเรียนนักศึกษาริเป็นโจร," มติชน (19 ตุลาคม 2527) : 1.

¹⁰หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, "โศกนาฏกรรมค้ายหมู," ไทยรัฐ (1 มกราคม 2531) : 2.

จากพฤติกรรมต่าง ๆ และเหตุการณ์ที่ยกมาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นผลผลิตของการศึกษาในช่วงปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 และก่อนหน้านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าในปี พ.ศ.2520 มีการปฏิรูปการศึกษาแล้วก็ตามมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขอีก ดังนั้นระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 ทำให้นักการศึกษา นักวิชาการและนักการศาสนาออกมาแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การจัดการศึกษาของไทยว่า "การนำแนวคิดต่างประเทศมาจัดการศึกษาของไทยไม่ประสบผลสำเร็จในแง่ความประพฤติ ไม่ช่วยให้คนชาวซึ่งถึงจริยธรรม ระบบการศึกษาไม่มีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงและความต้องการอันจำเป็นของสังคม"¹¹ เป็นการศึกษาที่บกพร่องเพราะไปเลียนแบบการศึกษาของชาวตะวันตกซึ่งเน้นทางด้านวัตถุและความสำเร็จทางวัตถุโดยมองข้ามความสำคัญทางศีลธรรมไป การศึกษาสอนให้คนเรียนหนังสือเพื่อให้มีอาชีพแต่ไม่มีธรรม จึงเป็นการศึกษาที่มีอันครายเพราะสอนให้คนเป็นทาสของกิเลสและไร้ศีลธรรม¹² หากความสงบไม่ได้ อาจเรียกได้ว่าการศึกษานำคนไปสู่ความพินาศ¹³ และทำให้สังคมมีสภาพที่นิยมหลงไหลในวัตถุธรรมมากกว่าคุณธรรม มีแต่การเอาโรคเอาเปรียบเต็มไปด้วยปัญหาที่ยากแก่การแก้ไข เช่น การหลอกลวงฉ้อโกง การทุจริต การอาชญากรรม การปล้นจี้และการข่มขืน¹⁴ ค่านิยมทางวัตถุมือถืออิทธิพลเหนือจิตใจ จึงใช้เล่ห์เหลี่ยมพลิกแพลง

¹¹วินัย มุญจิจ, "แนวทางการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (31 มีนาคม 2520) : 11.

¹²พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาที่มีอันคราย (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, 2521), หน้า 27-28.

¹³พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, 2521), หน้า 122-124.

¹⁴ไพฑูลย์ จันทยศ, "ความห่วงใยที่น่าเป็นห่วง," สยามรัฐ (20 กุมภาพันธ์ 2524) : 5.

แข่งกัน เพื่อให้ตนเองมีความเป็นอยู่ดีกว่าคนอื่น โดยมีคำมั่นถึงคุณธรรมประจำใจ นับวัน
 แต่จะทวีความหลากหลายยิ่งขึ้น¹⁵ อาจกล่าวได้ว่า เนื่องมาจากอารยโหลบาเข้ามาของค่านิยม
 และเทคโนโลยีจากต่างชาติ การถูกครอบงำทางความคิดและความรู้จากต่างประเทศ การอบรม
 ความรู้ทุกระบบเจริญก้าวหน้า แต่การอบรมความดีงามย่อหย่อนไปทำให้ปัญหาด้านศีลธรรมของ
 คนในชาตินับวันจะรุนแรงขึ้น จนกระทั่งเกิดการสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต ดังคำกล่าวของ
 ระพี สาคริก ว่า "เมื่อถูกครอบงำทางความคิดและวัฒนธรรมจากต่างประเทศที่เชื่อกันว่าเป็น
 ความรู้ทางการศึกษาที่ทันสมัย ผลที่ได้คือ สูญเสียความเป็นไทยทางความคิด ทางวัฒนธรรม
 ทางสังคมและเศรษฐกิจ จนกระทั่งส่งผลไปปรากฏเด่นชัดด้วยการสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต
 ปัจจุบัน"¹⁶ จึงเห็นได้ว่าผลที่ได้จากการศึกษาหรือคุณภาพที่ได้ที่เป็นอยู่เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม
 "ยังมีผลกระทบคือวัฒนธรรม สังคม ตลอดจนค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดหลักธรรมคำสั่งสอนของ
 พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง ซึ่งข้อเท็จจริงแล้วหลักพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง ซึ่งข้อเท็จจริงแล้วหลัก
 พุทธธรรมได้มีส่วนอย่างสำคัญในการแก้ปัญหาของชาตินบ้านเมืองตลอดมา"¹⁷

จากสภาพการณ์ปัญหาและเหตุผลดังกล่าว ในระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530
 อาจเป็นสาเหตุให้นักวิชาการหาทางแก้ไขปรับปรุงการศึกษาและยกระดับถึงความจำเป็นว่าถึง
 เวลาแล้วที่ควรนำพระพุทธศาสนามาพิจารณาเพื่อจัดเป็นแม่บทของการศึกษาคือไป ซึ่งได้มีการ
 เสนอแนวคิดนี้มาก่อนปี พ.ศ.2520 แล้ว ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ.2513 มีการประชุมทาง
 วิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย จากการประชุมครั้งนี้ได้มีนักวิชาการ
 หลายท่านเสนอแนวคิดที่จะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธศาสนา อาทิ

¹⁵ แสง อุดมศรี, "อุปสรรคของผู้ไม่ศึกษา." พุทธจักร 11 (1 มกราคม 2530) : 49.

¹⁶ ระพี สาคริก. "การศึกษาภาคบังคับกับภาวะปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน."
วิทยาจารย์ 85 (สิงหาคม 2530) : 30.

¹⁷ คณะอนุกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการศึกษาศาสตร์คามแนว
 พุทธศาสตร์, ศึกษาศาสตร์คามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้าค่านำ.

สาโรช บัวศรี กล่าวว่

พุทธศาสนาเป็นศาสนาทางราชการในประเทศไทย เป็นปรัชญาชีวิตของคนไทย ส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธปรัชญาไม่น่าจะเป็นที่ขัดข้อง มกพร่องอะไรมากนัก ความนิยมของพุทธปรัชญานั้นการศึกษานั้นคือความเจริญงอกงาม ของขั้น 5 เพื่อลคอกุศลมูลจะได้เบาบางลงอย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้¹⁸

ระวี ภาวิไล กล่าวว่

ถ้าจะมีรากฐานปรัชญาการศึกษาตามแนวแห่งพุทธธรรมนั้น การศึกษาก็ควรเป็นไป เพื่อลดละความยึดถือในตัวตน ทั้งนี้เพื่อจะสามารถดำรงชีวิตอันผาสุกปราศจากความ ชัดแย้งค้อกันในสังคม หลักการสำคัญของพุทธธรรมมีอยู่ว่าความทุกข์ชั่วร้ายในสังคม มีแหล่งกำเนิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ การแก้ไขต้องแก้ไขที่ต้นคอ คือ จิตใจของคนก่อน¹⁹

เอกวิทย์ ฌ ถลวง กล่าวว่

... ในภาวะที่เราไร้ปรัชญาการศึกษาเนี้เอง นักการศึกษาจึงไปรับเอาปรัชญา ของชาวตะวันตกมาติดกัว่า น่าจะเป็นปรัชญาการศึกษาของเราได้ ครั้นเอามาใช้ ก็พบว่าไปกันไม่ได้กับค่านิยมและนิสัยอย่างไทย ๆ ผลที่สุดปรัชญาค้างประเทศก็ เลื่อนลอยไร้ความหมายและไม่ยังประโยชน์แก่การศึกษาของไทย ในสภาพเช่นนี้ เราคิดหาปรัชญาที่เป็นเอกลักษณ์ของเราเอง ก่อนอื่นเหมว่าชุมชนที่แรกคือ พระพุทธศาสนานี้เอง การศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรมควรเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เช่น ความหลุดพ้น จากความไม่รู้จากสภาพค้อยพัฒนาทาง เศรษฐกิจแลสังคม และจากความเห็นแก่ตัว เป็นต้น²⁰

¹⁸ สาโรช บัวศรี. "ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทยไทย." เอกสารในการประชุม ทางวิชาการ เรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย.

¹⁹ ระวี ภาวิไล. "พุทธธรรมกับสภาพชีวิตและการศึกษาในปัจจุบัน." เอกสารใน การประชุมทางวิชาการ เรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย.

²⁰ เอกวิทย์ ฌ ถลวง. "พุทธธรรมกับสภาพชีวิตและการศึกษาปัจจุบัน." เรื่องเดียวกัน.

หลังจากนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพุทธศาสน์ก็เป็นที่สนใจของ นักวิชาการเรื่อยมา และเมื่อมีการจัดการสัมมนาในระดับชาติระหว่างปี พ.ศ. 2520-2530 จะมีการเชิญนักวิชาการเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่มีแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนว พุทธศาสน์อยู่แล้ว โดยเฉพาะคนสำคัญ หน่วยงานที่จัดการสัมมนาจะเชิญมาบ่อยครั้ง อย่างเช่น ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ฅกลาง ดร. บรรจง ชูสกุลชาติ ศาสตราจารย์ระพี สาคริก นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี ศาสตราจารย์ ดร. เย็นใจ เลาววานิช ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิพานิช และศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นต้น และการแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพุทธศาสน์ของแต่ละท่านก็ยังเป็นที่สนใจและมีอิทธิพลต่อนักวิชาการและผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกด้วย

อีกประการหนึ่งในปี พ.ศ. 2524 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการเสนอหลักวิชาตามแนวพุทธศาสตร์ มีศาสตราจารย์ ดร. ระวี ภาวิไล เป็นประธานกรรมการ และมีศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี เป็นประธานอนุกรรมการ อนุกรรมการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์²¹ และในปี พ.ศ. 2528 มีการสัมมนาทางวิชาการ ระดับชาติเรื่อง ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จัดโดยสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ณ หอประชุมคุรุสภา ทำให้แนวคิดที่จะนำพุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาการศึกษาแม่บทในการจัดการ การศึกษาของไทย ได้รับการเสนอมีรูปแบบคำอธิบายที่ชัดเจน²² และเป็นที่แพร่หลายในหมู่นัก การศึกษาและผู้สนใจมากขึ้น และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวก็ยังมีข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญา การศึกษาตามแนวพุทธศาสน์ของนักวิชาการจากบทความ เอกสารและงานวิจัยอีกมากมายที่มี อิทธิพลต่อนักวิชาการและผู้เข้าร่วมสัมมนา อาทิ

²¹ ดูรายละเอียดจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ศึกษาศาสตร์ ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ ๑ ปรัชญาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2526.

วิจิตร เกิดวิจิตร กล่าวไว้ว่า

ในท่ามกลางการแสวงหาปรัชญาการศึกษาของชาติอันเหมาะสมของนักการศึกษาในประเทศไทยดูเหมือนว่าสิ่งหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปก็คือ พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือและเป็นพื้นฐานทางจิตใจของคนส่วนใหญ่ มีปรัชญาเป็นของตนเอง และปรัชญาการศึกษาของชาติอันเหมาะสม ถ้าหากจะมีก็ดูเหมือนว่าน่าจะคงพิจารณาปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาประกอบด้วย²²

ศักดิ์ดา ปรากฏ์ประธานพร กล่าวไว้ว่า

...ปรัชญาการศึกษาของไทยในอดีตนั้นอิงอยู่กับพุทธปรัชญาของพระพุทธศาสนา เราควรนำปรัชญาการศึกษาของไทยในอดีตมาเป็นหลักในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่ง เน้นชีวิตและสังคม มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์เป็นหลักใหญ่ .มุ่งให้คุ้มทุกข์ได้ สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งผู้คนละทิ้งศีลธรรมและความถูกต้องไปยึดหลักเห็นแก่ตัวและเอาตัวรอด²³

จิตรกร คังเกษมสุข ได้เสนอให้ใช้พุทธปรัชญาเป็นแม่บทในการจัดการศึกษาไว้ว่า "พุทธปรัชญาสามารถตอบคำถามสำคัญ ๆ ทางการศึกษา เนื้อหาสาระ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของครูและศิษย์ในการเรียนการสอนได้อย่างมีเอกภาพและสมเหตุสมผลทีเดียว"²⁴ ส่วน ธนู แสงศักดิ์ ให้ความเห็นว่า ปรัชญาการศึกษาของไทยควรจะมีมุ่งไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง การศึกษาต้องเน้นการเป็นไท ส่งเสริมศีลธรรมจรรยาและนำพุทธปรัชญามาใช้ เพราะพุทธปรัชญา

²² วิจิตร เกิดวิจิตร, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท, หน้า ๙.

²³ ศักดิ์ดา ปรากฏ์ประธานพร, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย," วารสารครุศาสตร์ 11 (ตุลาคม - ธันวาคม 2525) : 28-30.

²⁴ จิตรกร คังเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 136-137.

จะทำให้คนไทยเป็นไทย²⁵ และรุ่ง แก้วแดง ได้ให้ทัศนะว่า ในเรื่องการศึกษาจะต้อง ทบทวนแนวคิดคำสอนของศาสนาพุทธซึ่งเป็นคำสอนที่ลึกซึ้งมากนำมาประยุกต์กับการศึกษาของไทย ให้ครบทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ²⁶

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยที่เป็นข้อสนับสนุนผลการวิจัยครั้งนี้ คือ ผลงานวิจัยของ มติ แก้วประสพ เรื่อง ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัย รัตนโกสินทร์และศรีอยุธยา ประภาพร อินทร์ณ์ เรื่อง ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการ ของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยล้านนา และพุทธชิบราช และสมนึก พวงผกา เรื่อง ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยทวารวดีและทักษิณ ผลการวิจัยทั้งสามเรื่อง พบว่า มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา สูงสุดในระดับชาติ นอกจากนี้ อุไร ศิษฏลักษณ์ พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียน ประถมศึกษา ลังกัดกรุงเทพบานคร มีแนวคิดและแนวปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและแนวปฏิบัติของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา ลังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร ในงานวิจัยของ สมทิศ ไพลิน้อย สำหรับงาน วิจัยเรื่องแนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียนในช่วงระยะของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6, 7 ของ ชนิดา รัชกุลเมือง และคณะ ก็พบว่า พุทธศาสนาควรเป็นแนวทาง หลักในการกำหนดปรัชญาการศึกษาของไทย การศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมและสังคม ไทยโดยการผสมอดีต และมีจูนันเป็นการวางรากฐานเพื่ออนาคต²⁷

²⁵ บทสัมภาษณ์ ธนู แสงศักดิ์. เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในบททวนการศึกษาไทย (โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 9.

²⁶ บทสัมภาษณ์ รุ่ง แก้วแดง, รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในบททวนการศึกษาไทย หน้า 23.

²⁷ ชนิดา รัชกุลเมืองและคณะ. "รายงานผลการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการศึกษา ในระบบโรงเรียนช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6, 7." (โครงการเผยแพร่ ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527 (อัครสำเนา).

จากข้อมูลที่น่ามา เสนอทั้งหมดคลื่นสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของความคิดของนักวิชาการที่หันมาสนใจกับการจัดการศึกษาด้านแนวพุทธศาสนา จึงทำให้ผลการวิเคราะห์เอกสารจากการวิจัยครั้งนี้ มีแนวโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาสูงสุด

ปรัชญาการศึกษาที่ได้รับคะแนนนิยมรองลงมาก็คือ พหุพัฒนาการนิยม ที่เป็นเช่นนี้อาจสืบเนื่องมาจากอิทธิพลด้านแนวคิดทางการศึกษาที่ไทยได้รับจากต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2491²⁸ ประกอบกับการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศ เช่น ยูนิเซฟ ยูเนสโก เป็นต้น ทำให้องค์การระหว่างประเทศได้เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาของไทยมากขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การให้ทุนการศึกษา ทุนวิจัย การฝึกอบรมบุคลากร ตลอดจนการช่วยเหลือด้านการเงิน การจัดหา และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ²⁹ ทำให้แนวคิดในการจัดการศึกษาของต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่อิทธิพลปรัชญาการศึกษาพหุพัฒนาการนิยม จึงได้แพร่ขยายความคิดสู่ประเทศไทยโดยผ่านตัวแทนดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ผู้นำทางการศึกษาของไทยส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาชั้นสูงสุดมาจากต่างประเทศ ซึ่งก็เป็นธรรมชาติของผู้เรียนโดยทั่วไป เมื่อเรียนมาจากที่ใดก็จะได้ความคิดมาจากสถานศึกษาที่ตนเองศึกษามาและรับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาจากต่างประเทศที่ตนเรียนมาด้วย³⁰ โดยไม่รู้ตัวตามรูปแบบของการศึกษาด้านมาตรฐานและอาณานิคมทางปัญญา³¹

²⁸ กรมวิเทศสหการ, รายงานความร่วมมือระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจและวิชาการ ปี พ.ศ. 2505. (พระนคร: โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทยจำกัดสินใช้, 2505), หน้า 3.

²⁹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "บทบาทของไทยในความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศด้านการศึกษา," วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 11 (สิงหาคม-กันยายน 2520): 9-10.

³⁰ พันธ์ หันนาคินทร์, การศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 56.

³¹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ พ.ศ. 2490-2520. (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 35.

ซึ่งมีอิทธิพลต่อ เนื่องถึงปัจจุบัน จะเห็นได้จากความพยายามในการปฏิรูปการศึกษา มีหลักการหรือแนวคิดบางส่วนสอดคล้องกับทฤษฎีนี้ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า การศึกษาเป็นการจัดประสบการณ์คือเนื่องตลอดชีวิต³² ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยของ Pensiri Intachai Jeradechakul ได้พบว่า แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดปรัชญาการศึกษา ลัทธิพัฒนาการนิยมอย่างชัดเจน³³

นอกจากนี้ลัทธิพัฒนาการนิยมยังมีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาโดยที่ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานวัฒนธรรมไทย แนวคิดในศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อคนไทย³⁴ เมื่อลัทธิพัฒนาการนิยมมีแนวคิดบางประการสอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนา จึงอาจเป็นสาเหตุให้นักวิชาการมีแนวคิดโน้มมาทางพัฒนาการนิยมด้วย ดังเช่น พระพุทธศาสนาเชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายนั้นมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่คงที่ มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย และอาจเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงได้ จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง³⁵ ลัทธิพัฒนาการนิยมมีความ เชื่อที่สอดคล้องกันคือ ความจริงเป็นเรื่องของธรรมชาติและมนุษย์ โดยทั่วไปความเป็นจริง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม³⁶

³² จุมพล พูลภัทรชีวิน, "การวิเคราะห์แนวทางปฏิรูปการศึกษา" ประชาศึกษา 28, 3 (ตุลาคม 2519): 38.

³³ Pensiri Intachai Jeradechakul, "Educational Progressivism in Thailand: Reflections in the National Schemes of Education, The Curricula and Classroom Practices," Dissertation Abstracts International The Humanities and Social Sciences 44 (August 1983): 425-A.

³⁴ พระราชวรเมธี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527) หน้า 260.

³⁵ พระราชวรเมธี, พุทธธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขกายใจ, 2528), หน้า 67-68.

³⁶ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญามนเส้นทางการศึกษา, หน้า 50.

อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนามุ่งการปฏิบัติ "การสั่งสอนธรรมะของพระพุทธเจ้า ทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ . . . ให้ทุกคน มีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถของคนอย่างดีที่สุด . . . ทุกคนจะต้องกระทำด้วยตนเอง"³⁷ ในขณะที่ลัทธิพัฒนาการนิยมก็เชื่อว่า "ประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติจริง จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ถูกต้อง"³⁸ นอกจากนั้นพระพุทธศาสนา ยังมุ่งสอนให้บุคคลรู้จักแก้ปัญหาด้วยการใช้ ปัญญาตามหลักอริยสัจ 4³⁹ ในขณะที่เกี่ยวกับลัทธิพัฒนาการนิยมก็ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา โดยใช้ปัญญาใคร่ครองด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Method)⁴⁰ ซึ่งก็สอดคล้องกับการแก้ปัญหาของอริยสัจสี่

จากอิทธิพลแนวคิดการจัดการศึกษาของต่างประเทศ อิทธิพลของนโยบายของรัฐบาล แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และความสอดคล้องกันระหว่างพุทธศาสนากับแนวคิดลัทธิพัฒนาการนิยมดังกล่าว จึงอาจมีบางส่วนทำให้แนวคิดของนักวิชาการ เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ในเอกสารการสัมมนาในระดับชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2520-พ.ศ. 2530 ไน้มาทางลัทธิพัฒนาการนิยม เป็นลำดับที่สอง

สำหรับปรัชญาการศึกษาลัทธิสารัตถนิยมมีคะแนนค่าสุด ทั้งนี้อาจเป็น เพราะแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของตะวันตกได้เริ่ม เข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่เริ่ม การจัดการศึกษาแบบใหม่ยุคปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีรูปแบบและระบบ เป็นครั้งแรกในสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรัชญาการศึกษาที่ไทยได้รับ เข้ามาในระยะนั้น เป็นแนวคิด แนวจิตนิยมของประเทศอังกฤษ⁴¹ โดยยึดหลักการจัดการศึกษาคามแบบอย่างโรงเรียน ในยุโรป

³⁷ พระราชวรเมธี, พุทธธรรม, หน้า 6.

³⁸ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญามนเส้นทางการศึกษา, หน้า 77.

³⁹ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 187.

⁴⁰ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญามนเส้นทางการศึกษา, หน้า 52.

⁴¹ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, "ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย," (ชลบุรี: ภาควิชาพื้นฐาน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2523), หน้า 117. (อัครสำเนา)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2475 อุคคคติทางการศึกษาของสังคมไทยมีแนวเดียวกับ สาราณานิยม คือ มีจุดมุ่งหมายการศึกษาที่จะถ่ายทอดสิ่งที่ เป็นประสพการณ์ได้ทดสอบไว้ เป็น เวลารนานโดยคนรุ่นก่อน และเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ สำหรับหลักสูตรต้องสอนวิชาพื้นฐาน เป็นการเตรียมตัวเด็กสำหรับอนาคต และทุกคนต้องเรียนเหมือนกัน ความรู้เป็นของนอกร่าง ต้องตั้งใจหากเพียรและมีวินัยจึงจะได้มา⁴² เนื่องจากการศึกษาสมัยนั้น เป็นการศึกษาสำหรับคน ชั้นสูง การศึกษาจึงดำเนินไปตามแบบอย่างปรัชญาตะวันตกซึ่งมีความ เชื่อพื้นฐาน ความที่สุจริตใจ เหล่าสุนทร ได้กล่าวไว้ว่า

โดยมีความคิดว่า เมื่อให้ปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดไว้อย่างจริงจัง ก็จะ สามารถสร้างให้เกิดความเคยชิน และจากความเคยชินนั้นทำให้เกิดเป็นวินัย ในการปฏิบัติคนเมื่ออยู่ในโรงเรียน และเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว นับเป็น วิธีการที่จะสร้างให้ประชาชนพลเมืองปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับและกฎหมายของ บ้านเมืองได้เป็นอย่างดี⁴³

เมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มาเป็นระบอบ ประชาธิปไตย การศึกษาจึงต้องจัดให้สอดคล้องกับระบอบการปกครอง เพื่อใช้ประชาชนมีแนว คิดและสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย การศึกษาก็ได้ขยายตัว เปิดโอกาสให้ประชาชน ทั่วไปได้เข้ารับการศึกษา "แต่ปรัชญาการศึกษาแนวจิตนิยมตามแบบอย่างของอังกฤษยังมีอิทธิพล ต่อการจัดการศึกษาของไทยมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง⁴⁴ ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ระบบทุนนิยมซึ่งมีสหรัฐอเมริกา เป็นผู้นำได้ เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยทั้งในด้าน

⁴²วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475, หน้า 103-104.

⁴³สุจริตใจ เหล่าสุนทร, ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 99.

⁴⁴ศักดิ์ ประรงค์ประทานพร, "ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย," หน้า 119.

(อัดสำเนา)

เศรษฐกิจการเมืองและสังคม⁴⁵ จึงทำให้แนวคิดในการจัดการศึกษาของไทย เปลี่ยนจาก
 จิตนิยมของอังกฤษมาเป็นแบบพัฒนาการนิยมตามแบบสหรัฐอเมริกาตั้งแต่นั้นเรื่อยมา โดยเฉพาะ
 ในช่วงที่ไทยมีการปฏิรูปใช้แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 และหลักสูตรการศึกษาภายใต้
 แผนการศึกษาฉบับนี้ สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพัฒนาการนิยมชัดเจนกว่าแผนใด ๆ⁴⁶
 อีกประการหนึ่ง เนื่องมาจากกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปสภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนไป การสื่อสาร
 คมนาคมที่มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น วิทยาการเจริญก้าวหน้า มีเรื่องน่าสนใจเกิดขึ้นใหม่ ๆ
 อยู่เสมอ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยทำให้การศึกษาเปลี่ยนแปลงไม่หยุดยั้ง ถ้ามีผู้จัดการศึกษาเน้น
 เนื้อหาวิชาแบบให้ท่องจำอย่างเดียว ก็จะทำให้การศึกษาไม่เจริญทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ
 สังคม และสร้างสรรค์สังคมให้มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบ ดังคำกล่าวที่ "สิ่งสำคัญที่สุด
 ในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาก็คือ ความรู้ไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการศึกษา แต่ผู้เรียนเป็น
 สิ่งสำคัญที่สุด เลิกสอนหนังสือแบบเก่าที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและเน้นการท่องจำมากเกินไป
 เลิกแสวงหาความรู้ที่สำเร็จรูปและตายตัว"⁴⁷ ดังนั้นแนวคิดในการจัดการศึกษาจึงเปลี่ยนไป
 กล่าวคือ แต่เดิมการศึกษาของไทยมุ่งถ่ายทอดคัมภรคทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ใน
 เนื้อหาเป็นอย่างดี มีความเป็นเลิศทางวิชาการและมีระเบียบวินัยตามแนวคิดแบบสารัตถนิยม
 เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษาใหม่โดยไม่มุ่งแต่ความรู้ที่ตายตัว เน้นเนื้อหาวิชาอย่างเดียว
 แค่นี้ให้ือสภาพ เสรีภาพและความเสมอภาคในการเข้ารับการศึกษา มุ่งพัฒนาบุคคลให้รู้จัก
 พัฒนาตนเอง เพื่อให้ทันทุกข้ คำรงชีวิตด้วยความสะดวก และสามารถทำประโยชน์เพื่อตนเอง
 และสังคม

⁴⁵ วิวัฒน์ชัย อัครถาวร, "ความค้อยพัฒนาของโลกที่สามในทัศนะของแนวคิดทฤษฎี
 ฝั่งทหา," ในเอกสารการสัมมนาเรื่องเพื่อความร่วมมือระหว่างวิทยาลัยครูกับสำนักงาน
 กาวประณตศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสนอที่หอประชุมรัตนโกสินทร์ 200 ปี
 วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ 14-16 กรกฎาคม 2526 (อัครสำเนา)

⁴⁶ Pensiri Intachai Jeradechakul, "Educational Progressivism in
 Thailand Reflections" in the National Schemes of Education, the curricula
 and Classroom Practices 425-A.

⁴⁷ สุดใจ เหล่าสุนทร, ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา, หน้า 116.

จากเหตุผลดังกล่าว จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้แนวคิดที่จะนำเอาปรัชญาสารัตถนิยม มาใช้ในการจัดการศึกษาของนักวิชาการที่เข้าร่วมการสัมมนาในช่วงระยะเวลาที่ น้อยลง

เมื่อแยกพิจารณาความองค์ประกอบทางการศึกษาทั้ง 5 ด้าน จากเนื้อหาสาระใน เอกสารการสัมมนาระดับชาติ ระหว่างปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2530 พบว่า มีแนวโน้มไป ทางปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสน์หมดทุกด้าน ซึ่งสามารถนำมาอธิบายแยกความองค์ประกอบ ได้ดังนี้

ก. ด้านจุดมุ่งหมายการศึกษา พบว่า มุ่งที่จะพัฒนาบุคคลให้รู้จักฝึกฝนอบรมตนเอง ให้มีความเจริญงอกงามทุกชั้นตอนทั้งด้านสติปัญญา จิตใจและความประพฤติ เพื่อให้หันทุกข์หลุดพ้น จากอำนาจครอบงำทางวัตถุ สิ่งแวดล้อม สามารถทำประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมซึ่งหมายถึง มุ่งพัฒนาบุคคลให้รู้และเข้าใจตนเอง รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้มีความรู้ความคิอย่างลึก ลึกซึ่งถึงเหตุผลที่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงไม่ถูกกิเลสครอบงำ เป็นผู้ละชั่ว ทำดี และมีจิตใจ บริสุทธิ์ อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและสังคม การที่แนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจ มากขึ้น อาจเป็นเพราะว่า "เนื่องมาจากความเจริญของวัฒนธรรมต่างประเทศ และวัตถุ เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมที่มีความ สับสนทั้งทางวัตถุและจิตใจ เกิดปัญหาด้านค่านิยมและสุขภาพจิต⁴⁸ เมื่อสังคมมีความทะเยอ ทะยานเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนวิชาชีพด้านต่าง ๆ แต่ ในเวลาเดียวกันในช่วงเวลาที่ผ่านมารวมได้สนใจที่จะพัฒนาด้านจิตใจกัน ดังนั้น จึงมิได้มีความ สัมพันธ์กับการพัฒนาด้านวัตถุและจิตใจ⁴⁹ กล่าวได้ว่า สังคมทุกวันนี้มีความเสื่อมโทรมทางด้าน ศีลธรรมและคุณธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมกันเรื่อยมา จึงมักมีข่าวเกี่ยวกับอาชญากรรมปรากฏ ขึ้นอยู่เสมอ ข่าวเกี่ยวกับเยาวชนที่เติบโตขึ้นมีความประพฤติไม่ดี เป็นที่เสื่อมเสีย ตลอดจน เป็นภาระกับสังคมและการขาดระเบียบวินัยของคนไทย มีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป จนทำให้สมาชิก

⁴⁸ สิทธิชัย ธาดานิติ. การศึกษากับสังคม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียน สโตร์, 2524), หน้า 129.

⁴⁹ บุญทอง ภูผาเดือน. "จุดอ่อนของแผนพัฒนา." สยามรัฐ (16 กุมภาพันธ์ 2524):

ของสังคมอยู่ด้วยความเครียด เครียดด้วยความอยาก ความหวาดกลัว วิตกกังวลในความไม่ปลอดภัย สาเหตุหนึ่งก็คือ การจัดการศึกษาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรโดยเฉพาะการพัฒนา ด้านจิตใจ ผลจึงออกมาในรูปของปัญหาต่าง ๆ ซึ่งพระราชมนีกก็ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า "ปัจจุบันนี้การศึกษายังไม่ประสบผลในแง่ของจริยธรรม ไม่ได้ผลในด้านความประพฤติ ผลจึงออกมาในรูปของความวิปริตผันแปรเป็นไปต่าง ๆ"⁵⁰ สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้นักวิชาการที่เข้าร่วมการสัมมนาในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา มุ่งที่จะพัฒนาบุคคลให้รู้จักฝึกฝนอบรมตนเอง เน้นด้านความคิด สติปัญญาและคุณธรรม เพื่อแก้ไขความสับสนของจิตใจและจริยธรรม ตั้งแนวคิดที่เสนอไว้ว่า "บทบาทของการศึกษาไม่ใช่บทบาทของการสร้างขนาดใหญ่โตทางเศรษฐกิจ แต่เป็นบทบาทของการสร้างคนให้มีความสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม รู้จักแสวงหาความสุขด้วยความสงบอยู่ร่วมกันโดยสันติ และจะต้องส่งเสริมให้บุคคลมีความคิดที่จะปรับปรุงตนเองขึ้นมาเรื่อย ๆ"⁵¹ เพื่อให้เกิดความคิดมีสติปัญญารู้อัจฉริยะ เป็นผู้มีจิตใจสูง ซึ่งอยู่ที่ความประพฤติและการประกอบคุณงามความดี ลดความเห็นแก่ตัวทำให้อยู่ในสภาพที่ไม่มีปัญหาอยู่ในสภาพปัญญาล้วน ๆ⁵² มีจิตสำนึกทางสังคมที่ถูกต้อง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอย่างปราศจากการยึดถือเอารูปวัตถุใด ๆ มาเป็นเงื่อนไข นำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้า และมีจุดหมายปลายทางคือความสุขสบาย⁵³

จากสภาพการณ์และคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความคิดว่า เพื่อความมั่นคงของชาติและการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะการพัฒนาคนด้านความคิดสติปัญญาและจิตใจ การจัดการศึกษาควรมุ่งให้คนรู้จักพัฒนาคนให้เจริญองอกงามทั้งด้านความคิด สติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม มีจุดหมายปลายทางคือ ความสุขสงบ หมดไปซึ่งกิเลสจะได้บรรลุชีวิตที่ร่มเย็น

⁵⁰ พระราชวรมนีก, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับปรับปรุงแก้ไข, หน้า 118-119.

⁵¹ ก่อ สวัสดิทานิชย์, "การพัฒนาการศึกษา." เอกสารในการสัมมนาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการวางแผนพัฒนาการศึกษา.

⁵² จันทร ชุ่มเมืองปัก, "การพัฒนาแก่มนุษย์." เรื่องเดียวกัน.

⁵³ ระพี สาคริก, "ปัญหาและนโยบายด้านการศึกษา." เอกสารในการสัมมนา เรื่องผลกระทบของการศึกษาต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกร เสนอที่โรงแรมรถไฟ ประจวบคีรีขันธ์ 17-18 มีนาคม 2527 (อัครสำเน).

และสามารถทำประโยชน์ต่อตนเองและสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพุทธศาสนา

ข. ด้านหลักสูตร พบว่า ควรเป็นหลักสูตรเพื่อชีวิตที่สงบสุข นำหลักธรรมในศาสนาจัดสอดแทรกในทุกหมวดวิชาและในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความประพฤติกดี มีจิตใจที่เป็นสุขควบคู่กับความรู้ด้านวิชาการ ซึ่งมีโครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วยกลุ่มวิชาด้านจริยศึกษามีเนื้อหาที่จำเป็นคือการพัฒนาจิตใจใช้หลักไตรสิกขา กลุ่มวิชาด้านสังคมมีเนื้อหาที่จำเป็นคือการพัฒนาสังคมใช้หลักธรรมมาธิปไตยและความรู้ทางสังคมศาสตร์ กลุ่มวิชาด้านเทคโนโลยีและอาชีพศึกษามีเนื้อหาที่จำเป็นคือการพัฒนา เศรษฐกิจและวัตถุใช้หลักวิชาจรณะและหลักสามัคคีธรรม ซึ่งหมายถึง การจัดหลักสูตรควรมีศาสนธรรมเป็นพื้นฐาน สอดแทรกหลักธรรมลงไปในทุกกิจกรรมต่าง ๆ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับตัวเอง สิ่งแวดล้อมและธรรมะ ให้ศึกษาตนเอง สิ่งแวดล้อมและจริยธรรม การที่แนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจมากขึ้นอาจเป็นเพราะการมีคัมภีร์ของปัญหาด้านจริยธรรม คุณธรรม ความประพฤดี ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจนเป็นส่วนหนึ่งของความต้องการที่จะแก้ปัญหาด้านจิตใจและความประพฤดี ดังนั้น การจัดหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาจิตใจ เน้นด้านจริยธรรมและคุณธรรม มีทั้งภาคทฤษฎีควบคู่กับภาคปฏิบัติ สอดแทรกหลักธรรมลงไปในเรื่องวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์เกิดความเจริญงอกงามอย่างแท้จริง ดังแนวคิดที่ว่า "หลักสูตรควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับชีวิต สังคม และโลก สำหรับการเรียนตนเองนั้นต้องเรียนหลาย ๆ วิชาจึงจะค้นพบตนเอง เช่น ศึกษาธรรมชาติของสิ่งที่เป็นไปตามความเป็นจริงคือหลักไตรลักษณ์ ธรรมชาติของการเรียนรู้คือการคิดและปฏิบัติ ธรรมชาติของคุณงามความดีคือละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว เป็นต้น⁵⁴ การจัดแผนการเรียนการสอนก็ควรประสงค์ถึงผลทางปฏิบัติโดยอาศัยการบูรณาการของเขาวังปัญญาและวิทยาการทุกสาขา เช่น พื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ รัฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ นิเวศวิทยาและเทคโนโลยีเพื่อนุชยธรรม⁵⁵ แต่ทั้งนี้ต้องนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เชื่อมโยงกัน เพราะพุทธธรรมเป็นการอภิปรายสภาวะทางธรรมชาติและสภาวะทางจิตใจ

⁵⁴ สาโรช บัวศรี. "แนวโน้มนៃใหม่ของการศึกษา." เอกสารในการสัมมนาเรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

⁵⁵ ถนอม มากะจันทร์. "การพัฒนาการเรียนการสอน." เอกสารในการสัมมนาเรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

ของมนุษย์⁵⁶ ส่วนของเนื้อหาวิชานั้นก็ต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้ศึกษาค้นคว้า ผักฝืนและทำงานด้วยตนเอง การจัดหลักสูตรจะต้องมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทางศิลปศาสตร์ ทางวิชาชีพ และมีความหลากหลายยึดหยุ่นที่สำคัญที่สุดจะต้องเน้นในเรื่องศีลธรรม⁵⁷ นั่นคือ การพัฒนาหลักสูตรมีเนื้อหาเน้นด้านคุณธรรมและการพัฒนาบุคลิกภาพเอาหลักธรรมมาเรียนมา สอน เช่น หลักอริยสัจ 4 หลักปฏิบัติสุปปาบท หลักไตรลักษณ์และหลักมัชฌิมาปฏิปทา เป็นต้น⁵⁸

จากคำอธิบายและแนวคิดดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า สภาพสังคมปัจจุบันเกิดความสับสนทั้งทางวัตถุและจิตใจ ศีลธรรมเสื่อมลง ไม่มีความคิดในการแก้ปัญหา เนื่องจาก "หลักสูตรบังคับให้ผู้เรียนท่องจำคำราเรียน ไม่ฝึกให้คิด ไม่ได้ฝึกให้แก้ปัญหา ไม่คำนึงถึงความประพฤติก ไม่คำนึงถึงนิสัยจิตใจ"⁵⁹ การจำคำราได้มากอย่างที่เรให้การศึกษาแก่เยาวชน ทุกวันนี้มันไม่มีประโยชน์อันใดคือสังคมเลย มีหน้าซ้ำยังเป็นภัยคือสังคม ถ้าเป็นคนเห็นแก่ตัว ขาดความซื่อสัตย์ ขาดความขยันหมั่นเพียร ไร้ความคิด ไร้เหตุผล ไม่ยอมรับฟังเหตุผลคนอื่น และไม่มีนิสัยในการร่วมมือร่วมกลุ่มทำงาน⁶⁰ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาไม่ใช่เพียงแต่การ สะสมและถ่ายทอดวิชาความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นการศึกษาหรือให้ทุกคนได้ตระหนัก ถึงคุณธรรม ความดีงาม ความหมายของชีวิต การทำคนให้เป็นประโยชน์คือส่วนรวมและการ รู้จักคิดค้นหาความจริงโดยอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล นั่นคือการขัดหลักสูตรไม่มุ่งแต่ให้ท่องจำ เป็นหลักอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านจิตใจและความประพฤติ พร้อมทั้งฝึกให้รู้จัก คิด มีเหตุผล และแก้ปัญหาเป็น

⁵⁶ บทสัมภาษณ์เอกวิทย์ ฃ กลาง. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในทบทวนการศึกษา ไทย หน้า 42.

⁵⁷ สุพนธ์ สุขกมล. "การพัฒนาการศึกษาตลอดชีพ." เอกสารในการสัมมนาเรื่อง ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

⁵⁸ สะอั้ง วิธิตสงคราม. "การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัย." เอกสารในการ สัมมนา เรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

⁵⁹ ไพบูลย์ จันทยศ. "ยิ่งเรียนก็ยิ่งโง่." สยามรัฐ (29 ธันวาคม 2523) : 5.

⁶⁰ ไพบูลย์ จันทยศ. "ความห่วงใยที่น้ำท่วมใจ." สยามรัฐ หน้า 5.

ดังนั้นผู้วิจัยมีความคิดว่าการจัดหลักสูตรก็ควรให้สอดคล้องกับ เหตุผลดังกล่าวมาแล้ว
คือหลักสูตรนั้นควร เป็นหลักสูตรเพื่อชีวิต ประกอบด้วยกลุ่มวิชาด้านจริยศึกษาและศีลธรรม
กลุ่มวิชาด้านศิลปศาสตร์ กลุ่มวิชาด้านเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา จัดสอดแทรกหลักธรรมใน
ทุกหมวดวิชา และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความประพฤตินี้ มีจิตใจที่เป็นสุขควบคู่กับ
ความรู้ทางด้านวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา

ค. ด้านผู้สอน พบว่า ผู้สอนควรเป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรมสูง เป็นกัลยาณมิตร
กับผู้เรียน เป็นผู้เสียสละ เป็นผู้รู้จริงในสิ่งที่สอน ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก
มีบทบาทชี้แนะช่องทางให้ผู้เรียนเป็นคนรู้จักคิดและรู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีคือปฎิญาพร้อมคุณธรรม
และผู้สอนต้องเป็นผู้ให้ผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาการต่าง ๆ ด้วยความเมตตากรุณา เพื่อให้ผู้เรียน
ได้รับวิชาการเหล่านั้นใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเลี้ยงชีพและทำประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนั้น
ผู้สอนยังต้องมีความสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม สำนวญปรับปรุงแก้ไขตนเองอยู่เสมอ
ตลอดจนปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีควรแก่การยกย่องนับถือ ซึ่งหมายถึง ผู้สอนเป็นผู้ชักนำชี้แนะ
ให้ผู้เรียนไปสู่ความเจริญทำให้เกิดความคิด สติปัญญาและใช้ความรู้ในทางสร้างสรรค์ นอกจาก
นั้นต้องดำรงชีวิตและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นเคารพบูชา
การที่แนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจมากเนื่องมาจาก สังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง
รวดเร็วมีผลกระทบคือครูไม่พอ ครูมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ขาดคุณธรรม จริยธรรม ไม่ชวน
ขวนหาความรู้ ไม่ได้ประพฤตินั้นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน จึงไม่ค่อยได้รับความนับถือเหมือนแต่
ก่อน ถึงคำกล่าวของพระราชวรมณีไว้ว่า. "แต่ก่อนนี้ครูเป็นบุคคลที่ยกย่อง เชิดชูเป็นอย่างสูง
ปัจจุบันสังคมมีค่านิยม เชิดชูทรัพย์และอำนาจไม่ค่อยเชิดชูคุณธรรม ครูเป็นตัวแทนของคุณธรรม แต่
ครูไม่ได้รับความเคารพยกย่องและมีการถกเถียงกันว่าสาเหตุมาจากตัวครูเองที่มีคุณธรรมน้อยลง
ด้วย หรือบางทีครูเองก็ปรากฏว่าไม่ยอมเป็นปูชนียบุคคลด้วยซ้ำไป"⁶¹

นอกจากครูเป็นตัวแทนของคุณธรรมเป็นปูชนียบุคคลเพื่อสร้างความเชื่อมั่นเคารพนับถือ
แล้ว ครูยังเป็นบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน เป็นผู้สร้างคนให้
มีความรู้สึกนึกคิด และการกระทำที่ถูกต้องดีงาม และเป็นผู้ชักนำให้ผู้เรียนไปสู่ความเจริญองงาม

⁶¹ พระราชวรมณี. "การศึกษา เปรื่องพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา." วารสารศึกษาศาสตร์
ปริทัศน์ (3 มีนาคม 2530) : 6-7.

นั่นคือ ปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญของการให้การศึกษาที่คือครู ซึ่ง จิตรกร คัง เกษมสุข ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า "การพัฒนาการศึกษาไม่จำเป็นต้องอาศัยพุทธศาสตร์ หรือพุทธวิธีลึกลับซับซ้อนอะไร ข้อสำคัญอยู่ที่ครูต้องมีอุดมการณ์ มีความจริงใจและจริงจัง มีความเสียสละ ครูจึงต้องเป็นครูที่แท้สามารถนำคนได้ทั้งความคิดและการกระทำ"⁶²

จากสภาพการณ์และคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้สภาพของสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ผู้สอนยังต้องตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ และพร้อมที่จะปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ผู้สอนจึงต้องทำหน้าที่ประสานความรู้กับคุณธรรมและศีล ๕ มาสอนให้เทียบพร้อมด้วยสติปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมค้ำหนุนค้ำค้ำที่ได้อธิบายไว้ว่า "ผู้สอนควรดูแลอบรมสั่งสอน แนะนำแนวทางและมีวิธีการที่จะให้คนนำเอาหลักศีลธรรมมาปฏิบัติให้ถูกต้อง"⁶³ แต่ผู้สอนต้องพัฒนาปรับปรุงตนเองก่อนให้เป็นผู้ทรงศีลคือมีศีลธรรมมีคุณธรรม และต้องเป็นนักปราชญ์คือมีความรู้รอบ รู้จริง รู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งและถูกต้อง มีสติปัญญาสูงทำการสอนอบรมแนะนำอย่างดี ตลอดจนต้องวางตนให้เป็นผู้ควรแก่การยกย่อง⁶⁴ นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมของสังคม ต้องเห็นตัวให้เป็นคนทันโลก ต้องว่ากล่าวตักเตือนด้วยความหวังดีมีน้ำใจจริงใจและด้วยความเมตตากรุณา ดำรงชีวิตและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์และความประพฤติดี⁶⁵ มีความสามารถ ๓ ด้าน คือ การพัฒนาจิตใจคน การพัฒนาสังคมและการพัฒนาเทคโนโลยีและวัตถุ เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดให้ความเป็นมิตร มีความยุติธรรมและปฏิบัติคนตามแบบที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นรักและเคารพนับถือในตัวครูมากขึ้น⁶⁶

⁶² จิตรกร คัง เกษมสุข. "บีเรียนจากอดีต : ครูกับการพัฒนาชีวิตและสังคม." วารสารครูศาสตร์ 12 (เมษายน-มิถุนายน 2527) : 101.

⁶³ ก่อ สวัสดิทานิชย์. "การพัฒนาการศึกษา." เอกสารในการสัมมนาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการวางแผนพัฒนาการศึกษา.

⁶⁴ สาโรช บัวศรี. "จรรยาครู." เอกสารในการสัมมนาเรื่องจรรยาครูเสนอที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 8-10 เมษายน 2524.

⁶⁵ ปรีดา พัฒนุสร. "ครูศึกษากับอนาคตของประเทศไทย." เอกสารในการสัมมนาเรื่อง ครูศึกษากับอนาคตของประเทศไทย.

⁶⁶ วีระยุทธ์ วิเชียรโชติ. "ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์." เอกสารในการสัมมนาเรื่อง ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

ดังนั้นผู้วิจัยมีความคิดว่า เพื่อเป็นการสร้างภาพจน์ของผู้สอนให้เป็นตัวแทนของ
คุณธรรม เป็นปูชนียบุคคล และเป็นแบบอย่างที่ดีจะทำให้การพัฒนาการศึกษามีประสิทธิภาพในการ
ปฏิบัติ ผู้สอนจึงต้องมีพุทธธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนนำเคารพนับถือ
เป็นตัวอย่างที่ดีปฏิบัติตนตามแบบที่สอน ตั้งใจสอนด้วยความเสียสละ เป็นกัลยาณมิตรและมุ่งหวัง
ให้ผู้เรียนเป็นคนดีเทียบพร้อมด้วยสติปัญญาและมีคุณธรรมของสังคม สิ่งใดที่เป็นคุณธรรมความดี
ตามหลักของพระพุทธธรรมต้องอยู่ในบุคคลที่เป็นครูหรือผู้สอนเพื่อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต
ที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษา

ง. ด้านผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนต้องศรัทธาเคารพในตัวผู้สอน รู้จักใช้ความคิด
อย่างถูกวิธีหรือคิดเป็น พอใจในการกระทำดี เชื่อฟังตั้งใจเล่าเรียนรับใช้ใกล้ชิดผู้สอนเพื่อ
ได้รับแบบอย่างที่ดีจากผู้สอน ซึ่งหมายถึง ผู้เรียนต้องเชื่อมั่นในตัวครู หมั่นเข้าพบเพื่อปรึกษา
หาหรือรับคำแนะนำสั่งสอน สนใจตั้งใจศึกษาเล่าเรียนสนใจความรู้วิชาการใหม่ ๆ ตลอดจน
รู้จักแสวงหาสิ่งแวดลอมที่ดีที่เกื้อกูลซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดสติปัญญา ปฏิบัติตามหลักธรรม
และมีการดำเนินชีวิตที่ดี การที่แนวคิดดังกล่าวในช่วงระยะเวลาี้ได้รับความสนใจมากขึ้น
เนื่องมาจาก สภาพสังคมปัจจุบันนี้มีการพัฒนาทางวัตถุค่อนข้างมาก มีความเจริญทางด้าน
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล
ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เศรษฐกิจและสังคม มีผลกระทบต่อบุคคลในสังคมทั้งใน
ด้านการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ และด้านจิตใจ สำหรับการพัฒนาการศึกษาที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร
เพราะ "เป็นไปแค่เปลือกและเป็นเรื่องของวัตถุเสียส่วนใหญ่"⁶⁷ ดังนั้นนักเรียนในปัจจุบันนี้จึง
รู้อะไรไม่รู้จริง รู้แล้วทำจริงไม่ได้ ชอบเลียนแบบ เป็นคนเชื่อง่าย ไม่มีความซื่อสัตย์
ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาและเหตุผล⁶⁸ ไม่มีค่านิยมและคุณสมบัติ
ที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ส่วนด้านความประพฤตินั้นเมื่อสำเร็จการศึกษา

⁶⁷ ประกอบ คุปรัตน์. "วิกฤตการณ์การศึกษาไทย." วารสารครุศาสตร์
(กรกฎาคม-ธันวาคม 2529) : 2.

⁶⁸ ไพบูลย์ จันทยศ. "ความท่ว้งใยที่น่าเป็นห่วง." สยามรัฐ หน้า 5.

ไปแล้วไปแล้วเป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี⁶⁹ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประเทศไทยทุกวันนี้ยังมีปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเรากำลังมีปัญหารอบด้านและยึดเข้ามาเป็นเวลาทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น คนว่างงาน ปัญหาความยากจนและอาชญากรรม ตลอดจนด้านการพัฒนาประเทศ ซึ่งทำให้คนมีชีวิตที่เครียด เป็นโรคจิต โรคลมประสาทและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมทราม คนกำลังหุงเพื่อ นิยมบริโภค และหวังกอบโกยผลประโยชน์ จากสภาพการณ์ดังกล่าว นักวิชาการจึงมีแนวคิดที่ว่าผู้เรียนนั้นควรมีลักษณะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของจุดมุ่งหมายการศึกษา ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกขั้นคอนทั้งด้านสติปัญญา จิตใจและความประพฤติเพื่อจะได้ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข และสามารถทำประโยชน์ต่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว นั่นคือ "ผู้เรียนจึงควรเป็นผู้รู้เป็นพหุสาคคือทั้งมาก จำได้และปฏิบัติจนคล่องแคล่ว สามารถคิดเป็นจนมองเห็นแจ้งด้วยปัญญาเกิดความพร้อมอยากทำคุณงามความดี ฟังตนเองได้มีชีวิตที่เจริญและสามารถบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม⁷⁰ นอกจากนี้จะต้องตั้งใจเรียนและทำงาน รู้จักปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นและมีอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือในการทำงานให้สำเร็จ ความประสงค์ได้แก่ ฉันทะพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะเพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น วิมังสาหมั่นครีตรองพิจารณาเหตุผล⁷¹ ตลอดจนต้องสำรวมระมัดระวังกิริยาต่อครูคือสาธารณะ เรียนด้วยความเคารพ นำสิ่งที่เรียนและครีตรองเห็นชัดแล้วไปใช้หรือลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมและมีความเชื่อมั่นในตนเอง⁷²

⁶⁹ พระราชวรมณี. "การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา." วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ หน้า 7.

⁷⁰ ประเวศ วะสี. "ปัญหาด้านสาธารณสุขกับการพัฒนาชนบท." เอกสารในการสัมมนาเรื่องผลกระทบของการศึกษาคือการประกอบอาชีพของเกษตรกร.

⁷¹ สัจญา ธรรมศักดิ์. "การศึกษากับพระพุทธศาสนา." เอกสารในการสัมมนาเรื่องศึกษาศาสตร์คามแนวพุทธศาสตร์.

⁷² สังวร พรหมเสน. "แนวทางประยุกต์ศึกษาศาสตร์คามแนวพุทธศาสตร์ในการศึกษาไทย." เอกสารในการสัมมนาเรื่องศึกษาศาสตร์คามแนวพุทธศาสตร์.

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คุณสมบัตินี้ของผู้เรียนดังกล่าวมาแล้วเมื่อปฏิบัติได้จะประสบความสำเร็จทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข และสามารถทำประโยชน์ต่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว จะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ และมีคุณสมบัตินี้ มีค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า

กล่าวโดยสรุป ผู้เรียนต้องเป็นผู้มีสัมมาคารวะ มีความรักศรัทธาในตัวเอง มีอิทธิพล มีอิทธิบาทสี่ เป็นมรรควิธีที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นผู้ใคร่ในการศึกษาเล่าเรียนอยู่เสมอ ตลอดจนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และทำประโยชน์ต่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

จ. ด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน พบว่า เน้นให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมที่จะเรียนก่อนที่เรียกว่า ฉันทะ แล้วให้ลงมือปฏิบัติ ฝึกฝนด้วยความวิริยะอุตสาหะจนเกิดความชำนาญ และเอาใจจดจ่อแน่วแน่ในวิชาเนื้อหาที่กำลังเรียนกำลังสอน มีการครีตรองตรวจสอบ วิเคราะห์วิธีการเรียนการสอน และผลงานอยู่เสมอ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง โดยมีครูผู้เป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะ ดักเตือน เป็นแบบอย่างที่ดี ช่วยสร้างบรรยากาศ และประสบการณ์ที่หลากหลายให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้รู้จักคิดในเชิงเหตุผล ในเชิงคุณธรรม ฝึกฝนอบรมความประพฤติที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาชีวิตได้เหมาะสม ซึ่งหมายถึง การเรียนการสอนทำให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เกิดความคิด มีความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงตามหลักไตรสิกขา จนเกิดความคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีการเรียนการสอนนั้นมีหลายวิธีเลือกให้เหมาะสมกับผู้เรียน บทเรียน และสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น วิธีการอธิบาย 4 ซึ่งเป็นวิธีคิด วิธีแก้ปัญหา และวิธีการแห่งปัญญา⁷³ วิธีการสืบสวนสอบสวน วิธีการฝึกสมถะวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นการเรียนด้วยวิธีการฝึกฝนทำให้สงบ ทำให้เกิดปัญญา นอกจากนี้ยังมีวิธีการให้ผู้เรียนได้สังเกต สัมผัสโดยตรงด้วยอินทรีย์สัมผัส

⁷³สาโรช บัวศรี. "แนวโน้มใหม่ของการศึกษา." เอกสารในการสัมมนาเรื่อง ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

แล้วบันทึกไว้ เอมาคิควิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ⁷⁴ วิธีการอบรมคุณลักษณะและการปฏิบัติ เพื่อให้สะท้อนออกมาในทางความประพฤติ วิธีการเสวนาธรรม วิธีการอภิปราย วิธีการศึกษา เป็นรายบุคคลเปิดโอกาสให้ศึกษาด้วยตนเอง วิธีการทดลอง⁷⁵ การที่แนวคิดดังกล่าว ในช่วงระยะเวลาี้ได้รับความสนใจมากขึ้น อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นผลทำให้คนเราขาดคุณธรรมชาติ คือมีแนวโน้มที่จะหลงใหลสิ่งที่เป็นวัตถุมากขึ้น และมองข้ามคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายการศึกษา หลักสูตร ผู้สอนและผู้เรียน การดำเนินการเรียนการสอนจึงจะมีประสิทธิผล นั่นก็คือ การศึกษามุ่งให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนาตนเอง มีจุดหมายปลายทาง คือ ความสุขสบายหมดไปซึ่งกิเลส โดยมีผู้สอนชี้แนะทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เป็นกัลยาณมิตร ตั้งใจสอนด้วยความเสียสละ และมุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นคนดี เทียบพร้อมด้วยสติปัญญามีคุณธรรมของสังคม ภายใต้หลักสูตรที่มีความหลากหลายนำหลักสูตรธรรมมาสอดคล้องไปในเนื้อหาวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ฉะนั้นการดำเนินการเรียนการสอนต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการศึกษา หลักสูตร ผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งจะแบ่งขั้นตอนของการเรียนการสอนออกเป็น 3 ขั้นดังนี้

1. การเรียนเพื่อให้รู้จริง เรียกว่า ขั้นปรียัติ
2. การปรับกาย วาจา ใจ ของคนตามหลักการสร้างมรรควิธี คือ ศิลปสมาธิ ปัญญา เรียกว่าขั้นปฏิบัติ
3. การเรียนรู้ในคุณธรรมขั้นสูง มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นในตัวผู้เรียน ได้ตามลำดับสติปัญญา เรียกว่า ขั้นปฏิเวธ⁷⁶

⁷⁴จินดา จันทรแก้ว, "ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ เอกสารในการสัมมนา เรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์."

⁷⁵จรูญ มลิินทร์, "แนวทางประยุกต์ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์," เอกสารในการสัมมนา เรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์."

⁷⁶ถนอม มากะจันทร์, "การพัฒนาการเรียนการสอน," เอกสารในการสัมมนา เรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์."

นอกจากนี้กระบวนการ เรียนการสอนต้อง เน้นการพัฒนาคน เองอย่างผู้มีสติปัญญา
มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ฉันทะในการ เรียนรู้ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับทางกายภาพ มีอวัยวะสัมผัสทั้งหลาย
และโครงสร้างทางสมอง

2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับกัลยาณมิตร คือ บุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบค้ำที่ช่วยให้
เกิดสติปัญญาขึ้นมา

3. กระบวนการ เรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดปัญญาในตัวของ ผู้เรียนมีอยู่ 3 วิธี คือ

3.1 เกิดจากการได้ข้อมูล ได้รับข่าวสาร การสัมผัสสภาพที่เป็นจริง

3.2 เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล ซึ่งคืออาศัยโยนิโสมนสิการ

3.3 เกิดจากฝึกหัด ฝึกฝน ทำให้ได้ ทำให้เป็นและทำให้ดี ทำจิตใจให้

สงบ⁷⁷

จะเห็นได้ว่าการ เรียนรู้ให้เกิดสติปัญญา มีความประหฤติดี มีคุณธรรมนั้นอาจได้
"จากการสังเกต แล้วได้ข้อมูลมาบันทึกไว้ พร้อมกับเอามาคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจ
อย่างแท้จริง ใช้หลักศีล สมาธิ ปัญญา เน้นการฝึกอบรมค้ำความประหฤติ จิตใจ และ
ปัญญา จนทำให้เกิด ความรู้ ความประหฤติดี จิตใจสงบแจ่มใส เกิดปัญญาสว่างใส"⁷⁸

ผู้วิจัยมีความคิดว่าน่าจะนำวิธีการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนามาใช้ เพราะเมื่อ
จุดมุ่งหมายมุ่งเน้นไปตามแนวพุทธศาสนา เพื่อให้จุดมุ่งหมายดังกล่าวประสบผลสำเร็จ กระบวน
การเรียนการสอนก็ต้องมุ่งปฏิบัติ ให้สำเร็จตามจุดประสงค์นั้น ๆ ด้วยผู้เรียนเองเป็นสำคัญ
ผู้เรียนต้องได้รับการกระตุ้นให้เกิดความพร้อม เห็นคุณค่าในวิชาที่เรียน มีความพอใจแล้ว

⁷⁷ อุทัย ดุลยเกษม, "แผนพัฒนาการศึกษากับการพึ่งตนเอง," เอกสารในการ
สัมมนา เรื่องผลกระทบของแผน เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีต่อการจัดการศึกษา เพื่อการ
พึ่งตนเอง

⁷⁸ บทสัมภาษณ์ เอกวิทย์ ณ ถลาง, รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ใน บททวน
การศึกษาไทย, หน้า 42.

ลงมือปฏิบัติด้วยความเต็มใจและตั้งใจ รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะปัญหาต่าง ๆ โดยมีครูเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทาง เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ ค่อยจัดชั้นตอนในการเรียนรู้แก่นักเรียนให้มีทั้ง ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งก็สอดคล้องกับ แนวคิดของพุทธศาสนา

ถ้าจะกล่าวโดยสรุป องค์ประกอบทางการศึกษามีแนวโน้มไปทางปรัชญาการศึกษา ความแนวพุทธศาสนาทุก ๆ องค์ประกอบ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าควรจะนำปรัชญาการศึกษาความแนว พุทธศาสนาไปเป็นแม่บทในการจัดการศึกษานั้น จะต้องกำหนดองค์ประกอบทางการศึกษาแต่ละ ด้านให้ชัดเจนในรายละเอียดเพื่อการนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และมีความสอดคล้องกันทั้ง ในระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ ผู้วิจัยจะได้ให้ข้อเสนอแนะตามองค์ประกอบแต่ละด้านต่อไป ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จุดมุ่งหมายการศึกษา ในการจัดการศึกษาควรวางจุดมุ่งหมายให้สอดคล้อง กับปรัชญาการศึกษาความแนวพุทธศาสนา กล่าวคือ มุ่งที่จะพัฒนาบุคคลให้รู้จักฝึกฝนตนเองให้มี ความเจริญงอกงามทุกชั้นตอนทั้งด้านสติปัญญา จิตใจ และความประพฤติ เพื่อให้พ้นทุกข์ หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำทางวัตถุ สิ่งแวดล้อม สามารถทำประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้

2. หลักสูตร ควรจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาความแนวพุทธศาสนา กล่าวคือ ควร เป็นหลักสูตรเพื่อชีวิตที่สงบสุข นำหลักธรรมสอดแทรกในทุกเนื้อหาวิชาและใน กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความประพฤติดี มีจิตใจที่เป็นสุขควบคู่กับความรู้ด้านวิชาการ ประกอบด้วยกลุ่มวิชาด้านจริยศึกษาและศีลธรรม กลุ่มวิชาด้านศิลปศาสตร์ กลุ่มวิชาด้าน เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา

3. คำนุ้สอน ในการดำเนินงานการศึกษายึดแนวคิดปรัชญาการศึกษาความแนว พุทธศาสนา กล่าวคือ ผู้สอนต้องทำคนให้เป็นคนนำ เคารพนับถือ เป็นแบบอย่างที่ดี ตั้งใจ สั่งสอนอบรมด้วยความ เสียสละมีความรับผิดชอบและมุ่งหวังให้ผู้เรียน เป็นคนดีเทียบพร้อมด้วย สติปัญญา มีคุณธรรมของสังคม ผู้สอนต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ปฏิบัติได้จริง และสิ่งใดที่เป็นคุณธรรมความดีความหลักพระพุทโธศาสนาต้องอยู่ในบุคคลที่เป็นครู เพื่อชี้นำ แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

4. ด้านผู้เรียน ควรได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาความแนวคิดปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา กล่าวคือ ต้องเคารพ เชื่อฟัง เอาใจใส่ต่อการศึกษเล่าเรียน รั้งใช้ใกล้ชิดครู เพื่อได้รับแบบอย่างที่ดีจากครูพร้อมกับหมั่นฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีความละเอียดลึกซึ้งซึ่งพิจารณาความรู้ด้วยความคิดที่สม เหตุสมผลด้วยสติปัญญา รู้ความจำเป็น ความเหมาะสม และมีความสามารถทำประโยชน์เพื่อตนเองและสังคมได้

5. วิธีการจัดการเรียนการสอน ควรจัดให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา กล่าวคือ ต้องมุ่งการปฏิบัติให้สำเร็จตามจุดประสงค์นั้น ๆ ด้วยตัวผู้เรียนเองเป็นสำคัญ ผู้เรียนต้องได้รับการกระตุ้นให้เกิดความพร้อม เห็นคุณค่าในวิชาที่เรียน มีความพอใจ แล้วลงมือปฏิบัติด้วยความเต็มใจและตั้งใจเอาใจใส่ รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะปัญหาต่าง ๆ โดยมีครูเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทาง เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ คอยจัดชั้นตอนในการเรียนรู้แก่นักเรียนให้มีทั้งขั้นปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในครั้งต่อไป

1. งานวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ เป็นงานวิจัยที่มีความละเอียดลึกซึ้ง ต้องอาศัยการค้นคว้ามาก และลงทุนค่อนข้างสูง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด ถ้าหากมีการกำหนดขั้นตอนในการวิจัย ขอบเขตและเกณฑ์ในการวิจัยที่เป็นมาตรฐาน การวิจัยจะมีความคลาดเคลื่อนน้อยมาก ดังนั้นงานวิจัยเชิงวิเคราะห์เอกสารจึงน่าจะได้รับการส่งเสริมมากขึ้น โดยเฉพาะระเบียบวิธีวิจัย

2. งานวิจัยเอกสารไม่ควรวิจัยเรื่องใหม่เกินไปหรือเก่าเกินไป เพราะยากแก่การค้นคว้า และเก็บรวบรวมข้อมูล ถ้าจะทำการวิจัยในกรณีเรื่องที่เก่าหรือใหม่เกินไปนั้น ควรเจาะลึกเป็นเรื่อง ๆ ไป เฉพาะหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในระยะช่วงใดช่วงหนึ่ง เพราะจะค้นคว้าข้อมูลง่ายกว่าทำวิจัยแบบกว้างขวาง ซึ่งข้อมูลจะกระจายยากแก่การค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

3. ถ้าเป็นไปได้ น่าจะมีการวิจัย การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเอกสารในระดับต่างๆ เช่นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษาเพื่อนำแนวคิดและแนวการปฏิบัติมาเป็นข้อสรุป เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายการศึกษาต่อไป